

14. Положення про депозитарну діяльність : затв. Рішенням ДКЦПФР від 26 трав. 1998 р. № 61. — Режим доступу : <http://www.ssmisc.gov.ua/Law/2/1998-05-26.61.txt>.
15. О рынке ценных бумаг : Федеральный закон от 22 апр. 1996 г. // Собрание законодательства Российской Федерации. — 1996. — № 17. — Ст. 1918.
16. Про рипок цінних паперів : Модельний закон, затв. Постановою 18 пленарного засідання Міжпарламентської Асамблеї країн — учасниць СІД від 24 жовт. 2001 р. № 18-7. — Режим доступу : <http://www.iaicis.ru/html/?id=22&pag=127&nid=1>.

Анотація

Заборовський В. В. Загальні положення процедури конвертації акцій. — Стаття.

В роботі здійснено дослідження правової природи процедури конвертації акцій. Обгрунтовується висновок про те, що конвертація акцій являє собою особливий різновид їх розміщення і полягає в обміні конвертованих цінних паперів емітента на акції нового (іншого) випуску. Робиться висновок про те, що залежно від способу конвертації її можна розглядати як односторонній, так і двосторонній правочин.

Ключові слова: акції, акціонери, конвертація, розміщення акцій, анулювання цінних паперів, односторонній та двосторонній правочин.

Summary

Zaborovsky V. V. General Provisions of Share Conversion Procedure. — Article.

This work researches the legal character of the procedure of share conversion. The conclusion is that the conversion of shares means their typical placing, that is the changing of the emitter's converted stocks for the new (other) edited shares. We made a conclusion that the conversion may be a one-sided or a two-sided deed. It just depends on the method.

Keywords: shares, shareholders, conversion, capital issue, annulment of the stocks, one-sided and two-sided deed.

УДК 347.728

Я. С. Снявська

ПІДСТАВИ ВИНИКНЕННЯ МАЙНОВОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ УЧАСНИКІВ ПОВНОГО ТОВАРИСТВА ЗА ЙОГО ЗОБОВ'ЯЗАННЯМИ

Правовий інститут майнової відповідальності учасників повного товариства регулюється одночасно цивільним законодавством, господарським законодавством та спеціальним законодавством про господарські товариства, у зв'язку з чим він має певну специфіку, яка пояснюється цілями і суттю діяльності повного товариства.

Як і будь-яка інша юридична відповідальність, майнова відповідальність ґрунтується на певних правових підставах. Це, по-перше, нормативні підстави, тобто сукупність норм права про відповідальність суб'єктів економічних відносин та їх учасників. Другою правовою підставою є правосуб'єктність правопорушника — суб'єкта господарювання (боржника) або цивільна право- та дієздатність його учасників, а також господарська правосуб'єктність потерпілого (кредитора). Третя підстава називається юридико-фактичною. Це протиправні дії або бездіяльність особи — господарського правопорушника, що по-

рушують права і законні інтереси потерпілої особи (кредитора) чи заважають їх реалізації. Ця підстава складається з чотирьох елементів, які в теорії права називаються умовами господарсько-правової відповідальності.

Для дослідження передумов виникнення майнової відповідальності в учасників повного товариств за його зобов'язаннями, в першу чергу, слід розглянути підстави виникнення відповідальності повного товариства, оскільки без підстав, на яких базується відповідальність повного товариства як самостійного суб'єкта права, не можна повно та всебічно дослідити майнову відповідальність учасників повного товариства. Тим більше, що настання майнової відповідальності учасників повного товариств за його зобов'язаннями безпосередньо пов'язане з підставами відповідальності повного товариства. Крім цього, аналізуючи передумови виникнення майнової відповідальності учасників повного товариства, слід зазначити, що загальновідомі підстави відповідальності повного товариства є первинною передумовою реалізації майнової відповідальності його учасників, яка має наряду із загальновизнаними підставами свої специфічні вторинні підстави, характерні лише для майнової відповідальності учасників повного товариства в аспекті ст. 124 Закону України «Про господарські товариства» [1].

Таким чином, передумови виникнення майнової відповідальності учасників повного товариства за зобов'язаннями останнього доцільно класифікувати на первинні та вторинні. До первинних належать підстави відповідальності повного товариства в разі невиконання або неналежного виконання його зобов'язань, а саме: факт господарського порушення, протиправність поведінки. До вторинних, настання яких неможливе без первинних підстав, належать підстави майнової відповідальності учасників повного товариства, а саме: правовий зв'язок з товариством, через існування корпоративних прав, недостатність майна товариства для задоволення вимог кредиторів.

У загальновизнаному розумінні до передумов застосування майнової відповідальності учасників повного товариства за його зобов'язаннями відносять:

– факт господарського порушення, тобто порушення норми закону, умови договору, державного контракту тощо, внаслідок чого завдаються збитки або інша шкода майновим правам та інтересам кредитора;

– протиправність поведінки боржника. Це може бути як дія, так і бездіяльність, що порушують правову норму, планове завдання, умови договору і т. ін.;

– причинний зв'язок між протиправною поведінкою і завданими збитками. Йдеться про так званий причинно-необхідний зв'язок, коли протиправна дія чи бездіяльність є об'єктивною причиною такого наслідку, як збитки або інша шкода, завдані кредитором. Цей зв'язок необхідно доводити відповідними доказами;

– вина як негативне суб'єктивне ставлення правопорушника до прав і законних інтересів кредитора. Вина у юрисдикційній практиці — це існування двох обставин, які дають підстави для застосування відповідальності: наявність у особи-правопорушника реальних можливостей для належного виконання;

невжиття ним всіх необхідних заходів для недопущення правопорушення, запобігання збиткам (шкоді) потерпілого. Формою вини може бути як умисел, так і необережність правопорушника. У такому разі діє принцип презумпції вини, тобто «відсутність вини доводиться особою, яка порушила зобов'язання» (ст. 209 ЦК). Вина обох сторін підлягає взаємному заліку. Якщо невиконання або неналежне виконання зобов'язання виникло з вини обох сторін, юрисдикційний орган (суд, господарський суд, третейський суд) відповідно зменшує розмір відповідальності боржника. Це має місце і тоді, коли кредитор навмисно або з необережності сприяв збільшенню розмірів збитків або не вжив заходів щодо їх зменшення (ст. 211 ЦК). За наявності у невиконанні чи неналежному виконанні зобов'язання вини кредитора у формі умислу або необережності боржник звільняється від виконання зобов'язання. Інше може бути встановлено законом. Вина є однією з умов відповідальності в деліктних зобов'язаннях між суб'єктами. Той, хто заподіяв шкоду, звільняється від її відшкодування, якщо доведе, що шкоду заподіяно не з його вини (ч. 2 ст. 440 ЦК) [2]. Вина повного товариства — це вина його учасників.

Сукупність (склад) чотирьох названих умов утворює юридично-фактичні підстави господарсько-правової відповідальності повного товариства та є аналогічними підставами цивільно-правової відповідальності. Для застосування майнової відповідальності учасників повного товариства вважаємо не потрібно наявності усіх чотирьох умов. Оскільки відносно вини повного товариства в здійсненні правопорушення, що є підставою виникнення господарсько-правової відповідальності, існують неоднозначні тлумачення. В даному разі свідомовольова концепція поняття вини як психічного ставлення правопорушника до своєї поведінки і її результатів викликає найбільші сумніви.

У більшості випадків для застосування майнової відповідальності достатнім є встановлення присічного складу правопорушення та категорія вини не завжди виступає як елемент складу правопорушення. А в разі застосування приписів ст. 124 Закону України «Про господарські товариства» [1] незалежно від наявності або відсутності вини повного товариства його учасник повинен нести майнову відповідальність за його зобов'язання в разі відсутності майна у товариства.

Необхідно також враховувати, що господарське правопорушення повного товариства в юридичній науці розглядається як загальна підстава майнової відповідальності. Грунтуючись на нормі ч. 1 ст. 625 ЦК України, якою повністю враховані особливості грошей як об'єкта цивільних прав, що зумовлюють доцільність виключення вини як підстави майнової відповідальності за порушення грошового зобов'язання, та здійсненому історичному аналізу законодавчого регулювання вини у відносинах цивільно-правової відповідальності за порушення грошових зобов'язань (на прикладі римського приватного права, ЦК УРСР 1963 р.), можна зазначити що відповідальність за порушення грошових зобов'язань настає незалежно від вини.

Як для стягнення неустойки за порушення грошових зобов'язань — спеціальної форми цивільно-правової відповідальності, так і для сплати процентів

річних за ч. 2 ст. 625 ЦК України, необхідна наявність єдиної підстави — прострочення боржником грошового зобов'язання. В разі застосування загальної форми цивільно-правової відповідальності — відшкодування збитків — достатньо довести факт прострочення грошового зобов'язання, наявність збитків та причинний зв'язок між простроченням зобов'язання і збитками кредитора.

Слід враховувати, що законодавством передбачаються підстави звільнення або обмеження відповідальності повного товариства в разі невиконання або неналежного виконання його зобов'язань. Наприклад:

1) непереборна сила — надзвичайні і невідоротні обставини за даних умов здійснення господарської діяльності (п. 2 ст. 218 ГК України, ст. 617 ЦК України); так, у разі якщо інше не передбачено законом або договором, суб'єкт господарювання за порушення господарського зобов'язання несе господарсько-правову відповідальність, якщо не доведе, що належне виконання зобов'язання виявилось неможливим внаслідок дії непереборної сили, тобто надзвичайних і невідоротних обставин за даних умов здійснення господарської діяльності [3];

2) провина кредитора, неправомірні дії (бездіяльність), тобто випадки, коли невиконання або неналежного виконання зобов'язання відбулося з вини другої сторони зобов'язання (п. 3 ст. 219 ГК України, п. 1 ст. 616 ЦК України). У таких випадках суд на свій розсуд має право зменшити розмір майнової відповідальності повного товариства та як наслідок відповідальність його учасників;

3) прострочення кредитора, тобто випадки, коли кредитор відмовився прийняти запропоноване повним товариством належне виконання зобов'язання (п. 1 ст. 613 ЦК України). При цьому боржник, який не виконує грошового зобов'язання внаслідок прострочки кредитора і не несе відповідальності за таке невиконання, не порушує даного правила, оскільки з огляду на норму чинного законодавства (ч. 4 ст. 612 ЦК України) його дії не є протиправними.

На нашу думку, загальновизнані підстави настання майнової відповідальності не є характерними в разі застосування відповідальності учасників повного товариства за його зобов'язаннями. Дана позиція пов'язана із суб'єктивним початком — прийняттям на себе ризику — усвідомлення допущення негативних майнових наслідків. Отже, заперечуючи можливість застосування відповідальності лише за наявності тільки об'єктивної підстави — протиправності, вважаємо ризик суб'єктивною умовою (підставою) відповідальності, яка характерна для учасників повного товариства в разі невиконання або неналежного виконання повним товариством своїх зобов'язань та відсутності достатнього майна для задоволення вимог кредиторів. Трактування ризику як суб'єктивної підстави безвинної майнової відповідальності є переконливим поясненням природи цієї відповідальності для учасників повного товариства, тому що їх дії по відношенню до кредитора охоплюються правомірною поведінкою, однак, неправомірну шкоду може завдати безпосередньо повне товариство не виконуючи належним чином свої зобов'язання перед контрагентом. Компенсаційна функція майнової відповідальності згідно з цією концепцією

узгоджується з суб'єктивним початком відповідальності, загальним для правовідносин у всіх галузях права. Треба лише визнати, що суб'єктивний початок для майнової відповідальності — це не завжди провина, тобто психічне відношення до дії і до її результатів, можливість вибору такої поведінки, з якою пов'язано виникнення юридичного обов'язку відшкодувати майнову шкоду, не обмежується протиправною поведінкою.

Таким чином, вищезазначені підстави юридичної відповідальності повного товариства є першочерговою передумовою, з якою пов'язана та від якої залежить майнова відповідальність його учасників. Однак, враховуючи те, що вищезазначені підстави є необхідними умовами для відповідальності повного товариства, при цьому не є характерними для відповідальності його учасників, тому що, по-перше, учасник повного товариства несе безвинну відповідальність, оскільки не завжди впливає на поведінку господарюючого суб'єкта та своїми діями не порушує норму права, по-друге, вторинні підстави майнової відповідальності не є традиційними підставами відповідальності, однак є залежними від загальноновизнаних в юридичній науці підстав та необхідними для притягнення кожного учасника повного товариства до повної субсидіарної майнової відповідальності.

Пропонуючи розмежувати передумови майнової відповідальності учасників повного товариства, виходимо з того, що законодавець чітко визначився з умовами, без наявності яких ми не можемо констатувати її настання. Виокремлюючи таку підставу майнової відповідальності учасників повного товариства, як правовий зв'язок з товариством, через існування корпоративних прав, констатуємо, що передумовою настання майнової відповідальності є наявність корпоративних прав — прав особи, частка якої визначається у статутному фонді (майні) господарської організації, що включають правомочності на участь цієї особи в управлінні господарською організацією, отримання певної частки прибутку (дивідендів) даної організації та активів у разі ліквідації останньої відповідно до закону, а також інші правомочності, передбачені законом та статутними документами (ч. 1 ст. 167). Аналізуючи дане визначення, слід констатувати, що ці права можуть належати будь-якій фізичній або юридичній особі, але, згідно з ч. 2 ст. 167 ГК України, законом можуть бути встановлені обмеження щодо володіння корпоративними правами та (або) їх здійснення; ці права зумовлюються належністю особі частки в статутному фонді (майні) повного товариства; ці права включають трійку «базових прав»: право на управління, право на отримання певної частки прибутку, право на отримання активів повного товариства в разі її ліквідації.

Між тим наявність правового зв'язку учасника з повним товариством може бути передумовою майнової відповідальності лише в комплексі з такою умовою, як недостатність майна товариства для задоволення вимог кредиторів. Виходячи із приписів чинного законодавства, регулюючого організацію та діяльність повного товариства, учасник цього товариства в разі відсутності у останнього майна приймає на себе перед кредитором ризик будь-яких випадків, які могли виникнути в організованій ним, через третіх осіб, сфері економічної діяльності. Також і при так званому договірному ланцюжку відносин: мають

ся на увазі випадки, коли виконання боржником зобов'язання перед контрагентом залежить від виконання зобов'язань перед боржником інших господарських організацій, по відношенню до яких він виступає як кредитор.

Однак таку передумову — недостатність майна товариства для задоволення вимог кредиторів не можемо розглядати відокремлено від ліквідаційної процедури. Адже встановлення факту недостатності майна товариства можливе лише в разі відкриття ліквідаційної процедури та є залежною умовою від останньої.

Таким чином, передумови майнової відповідальності учасників повного товариства можуть утворювати лише необхідні її умови, а умовами можуть вважатися лише такі явища, без яких вона дійсно не може існувати. Звідси зроблено висновок, що об'єктивною підставою виникнення майнової відповідальності для учасників повного товариства необхідно вважати власно правопорушення суб'єкта господарювання, під яким треба розуміти протиправне порушення чужого суб'єктивного права. Відповідно, необхідними умовами майнової відповідальності є порушення суб'єктивного права кредитора і протиправність поведінки несправного боржника, яка полягає в самому факті порушення договірної зобов'язання. Інші фактори, такі як шкода, причинно-наслідковий зв'язок і вина, не можуть розглядатися як умови майнової відповідальності учасників повного товариства й утворювати її підставу, оскільки їх наявність не вимагається. Крім цього, майнова відповідальність учасників повного товариства настає лише в разі існування вторинних, нетрадиційних підстав, що знаходяться в системному зв'язку з первинними і необхідними умовами: наявності правового зв'язку з повним товариством, відсутності майна товариства, відкриття ліквідаційної процедури.

Література

1. Про господарські товариства: Закон України від 19 верес. 1991 р. // Відомості Верховної Ради України. — 1991. — № 49. — Ст. 682.
2. Цивільний кодекс України від 16 січня 2003 р. // Відомості Верховної Ради України. — 2003. — № 40–44. — Ст. 356.
3. Господарський кодекс України: за станом на 15 січ. 2008 р. / Верховна Рада України. — Х.: Одісей, 2008. — 240 с.

Анотація

Синяєвська Я. С. Підстави виникнення майнової відповідальності учасників повного товариства за його зобов'язаннями. — Стаття.

Стаття присвячена розгляду правового інституту майнової відповідальності учасників повного товариства. Автором досліджуються передумови виникнення майнової відповідальності в учасників повного товариств за його зобов'язаннями, наводиться та аналізується класифікація цих передумов. Також робиться висновок, що загально визнані підстави настають майнової відповідальності не є характерними в разі застосування відповідальності учасників повного товариства за його зобов'язаннями, і така майнова відповідальність настає лише в разі існування вторинних, нетрадиційних підстав, що знаходяться в системному зв'язку з первинними і необхідними умовами: наявності правового зв'язку з повним товариством, відсутності майна товариства, відкриття ліквідаційної процедури.

Ключові слова: майнова відповідальність, повне товариство, ліквідаційна процедура, недостатність майна, правовий зв'язок.

Summary

Syniavska I. S. Ground of Liability of Members of Full Joint-Venture under its Depts. — Article.

The given article is devoted to the consideration of property liability legal institute of complete society participants. The preconditions of property liability accrual for the complete society participants according to their obligations are examined, the classification of these preconditions is presented and analysed by author in the article. The author also draws the conclusion, that generally recognized grounds of property liability attachment are not characteristic in the case of application of liability of complete society participants according to their obligations. Such property liability comes only in the case of existence of the secondary, non-traditional grounds which are in system connection with primary and necessary conditions: the presence of legal relationship with complete society, absence of society property, opening of liquidation proceeding.

Keywords: property liability, complete society, liquidation proceeding, property insufficiency, legal relationship.